

YAKKA TARTIBDAGI TADBIRKORLARNI SOLIQKA TORTISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Mahmadazizov Eldorjon Marifjon ógli

O‘zbekiston Respublikasida yakkta tartibdagi tadbirkorlar (YTT) kichik biznesning asosiy qatlamini tashkil qiladi va ular mamlakat iqtisodiyotining muhim harakatlantiruvchi kuchlaridan biri hisoblanadi. YTTlarning soliqqa tortilishi samaradorligi iqtisodiy rivojlanish, tadbirkorlik muhitining ochiqligi va davlat byudjetining barqarorligiga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Ammo amaldagi soliq tizimi YTTlar uchun qator murakkablik va to’siqlarni yuzaga keltiradi. Ushbu muammolar ularning soliqqa bo‘lgan munosabatiga ta’sir ko‘rib, ba’zi hollarda rasmiy ro‘yxatdan o‘tmagan holda faoliyat yuritishga majbur qiladi.

Birinchi muammo **soliq tushunchalarining yetarlicha tushunarli emasligi** bo‘lib, ko‘plab tadbirkorlar soliqqa oid hujjatlarni o‘zlari to‘ldirishda qiynaladi. Ularning aksariyati bu jarayonda uchinchi shaxslar (buxgalterlar, soliq mutaxassislari) yordamiga ehtiyoj sezadi, bu esa qo‘shimcha xarajatlarga olib keladi.

Ikkinchi muammo **tadbirkorlar uchun soliq jarayonlarining murakkabligidir**. O‘zbekiston soliq tizimi YTTlar uchun bir nechta soliq turlari va to‘lov majburiyatlarini o‘z ichiga oladi, bu esa biznesni yurgizish jarayonini murakkablashtiradi. Ayniqsa, soliq imtiyozlaridan foydalanish uchun talab qilinadigan hujjatlar soni ko‘pligi tadbirkorlar uchun ortiqcha byurokratik to’siqlarni keltirib chiqaradi.

Uchinchi muammo **soliq yukining tadbirkorlar uchun og‘irligidir**. Ba’zi YTTlar o‘z biznesini hali mustahkam yo‘lga qo‘ymagan bo‘lsa ham, soliq to‘lash majburiyatlari ularni moliyaviy jihatdan qiynab qo‘yishi mumkin. Bu esa rasmiy sektor o‘rniga norasmiy faoliyat yuritishga turtki beradi.

To‘rtinchi muammo **soliq tizimining moslashuvchan emasligidir**. Ba’zi sohalarda, xususan, mavsumiy tadbirkorlik bilan shug‘ullanadigan YTTlar (qishloq xo‘jaligi, turizm va savdo) uchun yil davomida bir xil miqdorda soliq to‘lash og‘irlilik qiladi. Ular uchun mavsumiy yoki oyma-oy to‘lov tizimini joriy etish zarur.

Beshinchi muammo **soliq to'lovlarini amalga oshirishdagi texnik qiyinchiliklar**dir. Elektron soliqqa tortish tizimlari hali ham rivojlanish bosqichida bo'lib, ayrim hududlarda internet aloqasi yoki elektron xizmatlardan foydalanish imkoniyati cheklangan. Bu esa tadbirkorlarning soliqqa rioya qilishiga salbiy ta'sir qiladi.

Soliq tizimini yaxshilash uchun **soddalashtirilgan soliq hujjatlarini ishlab chiqish** zarur. Bu tadbirkorlarga ortiqcha hujjat topshirish majburiyatlarisiz soliqqa rioya qilish imkonini beradi. Maxsus elektron platformalar orqali avtomatlashtirilgan deklaratsiyalar tizimini joriy etish tadbirkorlarning vaqtini tejaydi va xatoliklar ehtimolini kamaytiradi.

Shuningdek, **sektorga moslashuvchan soliq tizimini ishlab chiqish** kerak. Xususan, mavsumiy tadbirkorlar yoki kichik daromadli YTTlar uchun soliq yukini kamaytirish va ularning faoliyati bilan bog'liq soliq imtiyozlarini ko'zda tutish lozim.

Soliq yukini pasaytirish va yangi biznes boshlagan tadbirkorlar uchun soliq imtiyozlari joriy etish ham muhim yo'nalishlardan biridir. Masalan, birinchi yil davomida yangi YTTlar uchun soliq yuki kamaytirilsa, bu ularning biznesini barqarorlashtirishiga yordam beradi.

Elektron tizimlarni takomillashtirish ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. **Onlayn soliq to'lov platformalarining qulayligini oshirish va ularga mobil ilovalar orqali kirish imkonini yaratish** tadbirkorlar uchun qulay sharoitlar yaratadi.

Bundan tashqari, **soliq to'lovchilarga maslahatchilik xizmatlarini kengaytirish** va tadbirkorlar uchun bepul treninglar tashkil etish ham soliq jarayonlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Xususan, davlat soliq organlari tomonidan maxsus o'quv kurslari, videoqo'llanmalar va tadbirkorlar uchun seminarlar tashkil etilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish tizimini optimallashtirish mamlakat iqtisodiy barqarorligi va biznes muhitining yaxshilanishiga xizmat qiladi. Hozirgi tizimdagi murakkabliklar va to'siqlar ko'plab tadbirkorlarni norasmiy iqtisodiyotga o'tishga undaydi, bu esa davlat budjetiga tushumlarning kamayishiga olib keladi.

Muammolarni bartaraf etish uchun **soliq tizimini soddalashtirish, moslashuvchan to'lov mexanizmlarini joriy etish, elektron platformalarni rivojlantirish va tadbirkorlarning soliqqa oid bilim darajasini oshirish** kabi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Ushbu o'zgarishlar YTTlar uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish bilan birga, davlat soliqlari tushumlarini oshirishga ham xizmat qiladi.

Soliq tizimining samarali ishlashi tadbirkorlarning unga bo'lgan munosabati bilan bevosita bog'liq. Hozirda ko'plab yakka tartibdagi tadbirkorlar soliqlarni faqat majburiyat sifatida qabul qilib, ulardan qochish yoki imkon qadar kamroq to'lashga harakat qiladi. Ushbu yondashuvni o'zgartirish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim:

— **Soliqning ijobiy tomonlarini targ'ib qilish** – tadbirkorlar uchun soliqlarning davlat iqtisodiyotiga, infratuzilma va ijtimoiy loyihalarga qanday ta'sir qilishini tushuntirish muhimdir.

— **Soliq to'lovchilarga motivatsiya berish** – masalan, soliq to'lovlarining o'z vaqtida amalga oshirilishi uchun kredit olishda imtiyozlar yaratish yoki soliqqa ixtiyoriy rioya qilgan tadbirkorlarni mukofotlash mexanizmlarini ishlab chiqish mumkin.

— **Shaffoflikni oshirish** – soliq mablag'larining qanday ishlatilayotgani haqida ochiq ma'lumotlarni e'lon qilish, davlat xarajatlarini soliq to'lovchilar bilan ochiq muhokama qilish orqali ularning ishonchini oshirish.

Bunday o'zgarishlar tadbirkorlarning soliqqa bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi va ularning rasmiy sektor doirasida faoliyat yuritishiga turtki bo'ladi.

O'zbekiston soliq tizimini takomillashtirishda **rivojlangan davlatlarning tajribalaridan o'rganish** va ularni mahalliy sharoitga moslashtirish juda muhimdir.

— **AQSh va Buyuk Britaniya tajribasi** – bu mamlakatlarda soliq tizimi ancha soddalashtirilgan bo'lib, tadbirkorlar uchun minimal hujjatlar bilan soliqqa rioya qilish imkoniyati yaratilgan. Shu bilan birga, soliqlarni avtomatik hisoblash tizimlari ham keng joriy etilgan.

— **Yevropa mamlakatlari tajribasi** – Germaniya va Fransiya tadbirkorlar uchun raqamli platformalar orqali soliqqa tortish jarayonlari to‘liq avtomatlashtirilgan bo‘lib, soliq to‘lovlari oddiy va tez amalga oshiriladi.

— **Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlari tajribasi** – Singapur, Malayziya va Indoneziya kichik biznes uchun maxsus yengillashtirilgan soliq tizimlari mavjud bo‘lib, ularning asosiy maqsadi tadbirkorlarning soliqqa bo‘lgan ishonchini oshirishdir.

Bu tajribalarni o‘rganish orqali O‘zbekiston uchun mos keluvchi soliq modeli ishlab chiqilishi va tadbirkorlar uchun qulay muhit yaratilishi mumkin.

Ko‘plab tadbirkorlar soliq tizimining murakkabligi va ortiqcha hujjatlar tufayli rasmiy ro‘yxatdan o‘tishga qiziqmaydi. Shu sababli, **soliq hisobotlarini topshirish tartibini soddalashtirish** zarur:

— **Yillik yoki choraklik hisobotlar sonini kamaytirish** – ayrim tadbirkorlar uchun yiliga bir marta soliq hisobotini topshirish imkoniyati yaratish ularning faoliyatini ancha osonlashtiradi.

— **Mobil ilovalar orqali hisobot topshirish tizimini rivojlantirish** – tadbirkorlarning ko‘pchiligi mobil telefondan foydalanishi hisobga olinib, ular uchun soliq hisobotlarini mobil ilovalar orqali topshirish imkoniyati yaratish kerak.

— **Soddalashtirilgan soliq to‘lov tizimi** – soliq to‘lovlari bo‘yicha murakkab byurokratik jarayonlar kamaytirilishi, tadbirkorlarga oldindan to‘lov qilish imkoniyati yaratilishi lozim.

Bu choralar tadbirkorlarning soliqqa rioya qilish jarayonini ancha yengillashtiradi va soliq to‘lov darajasini oshiradi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish tizimining takomillashtirilishi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun muhimdir. Hozirgi tizimdagi murakkabliklar va ortiqcha byurokratik talablar ko‘plab tadbirkorlarning soliqlarga rioya qilmasligiga sabab bo‘lmoqda.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun **soliq yukini kamaytirish, qonunchilikni soddalashtirish, soliq jarayonlarini raqamlashtirish, tadbirkorlarning soliqqa bo‘lgan ishonchini oshirish va xalqaro tajribani moslashtirish** kabi chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim.

Bu o'zgarishlar natijasida **yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliqqa rioya qilish darajasi oshadi, davlat byudjetiga tushumlar ko'payadi va mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi ta'minlanadi.**

Manbalar ro'yxati

1. **Karimova, S.B.** (2021). *Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilish*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. **Toshkent Moliya Instituti.** (2019). *Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish (Sillabus)*. URL: tfi.uz
3. **Almardonov, M.I., Ilxamov, Sh.I., Yusupov, O.A., Sherov, S.R.** (Yil noma'lum). *Biznesni soliqqa tortish*. Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti. URL: renessans-edu.uz
4. **Axmedov, T.R.** (2023). *Yakka tartibdagi tadbirkorlikni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari va uni rivojlantirish istiqbollari*. Principal Issues of Scientific Research and Modern Education, Vol. 2 No. 7. URL: woconferences.com
5. **Almardonov, M.I., Yusupov, O.A., Islamov, Sh.Sh.** (2020). *Yuridik shaxslarni soliqqa tortish*. Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti. URL: namdu.uz
6. **Vahobov, A.V., Jo'rayev, A.S.** *Soliqlar va soliqqa tortish*. Toshkent Moliya Instituti. URL: em.tiame.uz